بررسی میزان اعتماد پذیری برنامه آموزش فلسفه برای کودکان (p4c) در فعالیتهای پرورشی بر کاهش احساس نیاز به بیان کلامی وبیان فیزیکی خشم دردانش آموزان پسرمقطع متوسطه مدارس شهر تهران

مریم جناب زاده رودباری[۱]، فهیمه انصاریان[۲]، عزت اله نادری[۳]

تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۳/۱۹ پذیرش نهایی: ۱۳۹۷/۸/۱۳

چکیده

هدف پژوهش حاضربررسی میزان اعتمادپذیری برنامه آموزش فلسفه(p4c)، درفعالیتهای پرورشی به منظورکاهش احساس نیازبه بیان کلامی و بیان فیزیکی خشم دردانش آموزان پسر پایه اول مقطع متوسطه مدارس منطقه ۱۴شهرتهران بوده است.پژوهش ازنوع تحقیقات کاربردی وبه روش نیمه تجربی با طرح تحقیق آزمون مقدماتی ونهایی باگروه شاهد بدون استفاده ازگزینش تصادفی انجام شد.جامعه آماری پژوهش،کلیه دانش آموزان پسرپایه اول مقطع متوسطه دوره دوم منطقه۱۴ مشغول به تحصیل، درسال ۱۳۹۳-۱۳۹۴،که تعداد ۲۹۹۴ نفربودند. حجم نمونه آماری۶۰ نفرازدانش آموزان که دردوگروه۳۰ نفری تجربی وگواه به صورت غیرتصادفی قرار گرفتند.پس ازبرگزاری دوره آموزش(p4c)، به منظورجمع آوری داده ها ازپرسشنامه بیان حالت هیجانی وصفت شخصیتی خشم اسپیلبرگر۲(STAXI-2) وبرای تجزیه وتحلیل داده هاعلاوه برآمارتوصیفی ازآزمون تحلیل کوواریانس،بااستفاده از نرم افزار SPSS استفاده شد.یافته های حاصل ازاین تحقیق، به سوال کلی که آیا اجرای برنامه آموزش فلسفه برای کودک درفعالیتهای پرورشی برکاهش احساس نیاز به بیان کلامی وبیان فیزیکی خشم دردانش آموزان پسرمقطع متوسطه تأثیر دارد یاخیر،پاسخ داده وتأیید نموده.

واژه های کلیدی: آموزش فلسفه برای کودکان(p4c)، خشم، فعالیتهای پرورشی

مقدمه

با توجه به تعالیم عالیه قرآن کریم که می فرماید: *«ویزکیهم ویعلمهم الکتاب و الحکمه..»(۱۶۴-آل عمران)* .از این آیه اینگونه استنباط می شود که پرورش مقدم بر آموزش به حساب می آید .اگر پرورش [۴]را یک علم محسوب نماییم، تعریفی این چنین بر آن مترتب خواهد بود که: *« پرورش عبارت است از علم شناخت و*

---

۱ . دانشجوی دکترای فلسفه تعلیم و تربیت دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران.ایران

۲ .عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد واحد تهران مرکز

۳ . عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد واحدعلوم و تحقیقات

4. Educatinal text

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOI: 10.52547/erj.5.36.92]

شکوفایی استعدادهای انسان در تمام ابعاد آن». از آیه شریفه قرآن کریم و تعریف فوق می توان به اهمیت بسزای امور پرورشی در سعادت فرزندان امروز و سازندگان فردای جامعه پی برد و چنین استنباط کرد که از دیدگاه قرآن کریم، توجه ویژه به تزکیه نفس یاپرورش در راستای اصل هدایت بشریت بسوی سعادت، مقدم بر آموزش است .البته نقش آموزش را در جهت نیل به اهداف والای پرورشی نمی توان نادیده انگاشت، چرا که امور آموزشی خود گذرگاه هایی امن برای طی طریق سعادت و رسیدن به قله آن است و از دیدگاه علوم مرتبط دیگر از جمله علم روان شناسی نیز تکامل نسبی روح و شناخت انسان از خود و پیرامون خود نشات گرفته شده از چگونگی استعدادهای او در مراحل و مقاطع مختلف رشد اوست.

به رغم اینکه عمده فعالیتهای مدارس به کودکان و نوجوانان اختصاص دارد،شواهد موجود نشان می دهند که برنامه های آموزشی نتوانسته ا ند درست اندیشیدن را در دانش آموزان رشد دهند.اگر کودکان هنگام اشتغال به تحصیل، اندیشیدن و باهم اندیشیدن و به صورت گروهی کارکردن را نیاموزند،چگونه می توانند به یادگیری ادامه دهندو در جامعه قدم بگذارند(مرعشی،سیدمنصور، ۱۳۸۶ :۹).آنچه که در تربیت مد نظر است ،درواقع تقویت و استقرار برجسته و بارزسازی و یژگیها یا صفاتی از انسانها می باشدکه جهان شمول اندوبافطرت آنهاهماهنگی دارد بدون توجه به شرایط و مقتضیات زودگذر فرهنگی ،اجتماعی و...نزد همه انسانها و در همه مکانها و زمانها مقبول و پسندیده است است (نادری ،عزت اله و سیف نراقی، مریم، ۱۳۹۳ : ۱۴) .ناگفته نماندکه این مهم صرفا از طریق آموزش قابل تحقق است،زیراآموزش که خود مشتمل بر عناصر و اجزایی چون:روش تدریس معلم ،دانش معلم،ویژگیهای خلقی معلم،محتوای مورد تدریس ،مدیریت مدرسه،امکانات فیزیکی مدرسه،شیوه امتحان و ارزشیابی شاگردان و...می باشد ، اصولا برخوردار از دو هدف آنی و غایی همانا پیدایش افرادی صاحب تفکر و مجهز به صفات یادشده می باشد. به اختصار می توان گفت تربیت هدف اساسی و آموزش وسیله تربیت است(همان:۱۶). یکی از ویژگیهای مهم انسان و نخستین دلیل پرداختن به اندیشهٔ سؤال محوری در تعلیم و تربیت، کنجکاوی او است .این سؤال که چرا معمولاً با افزایش سن و قرار گرفتن در معرض تجربیات مدرسه ای بیشتر، کنجکاوی افراد کمرنگ تر میشود، پرسشی حیاتی است که باید آن را در جهت گیری پاسخ محور یا سازوکارهای غیرانسانی نظام آموزشی جست وجو کرد .ازآنجایی که سؤال کردن برای انسان لذتبخش است،

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOI: 10.52547/erj.5.36.92]

تعلیم و تربیتی که مجال و امکان تجربه نمودن چنین لذتی را از انسان سلب ننماید، انسانی است (فریـر[1] ۱۹۸۵ به نقل از مهرمحمدی،محمود، ۱۳۸۴ :۲۶۱-۲۷۷).

دانشمندان علوم اجتماعی معتقدند همواره برای ایجاد نهادی در جامعه، وجود یک نیاز اساسی واستمرار آن نیـاز ضرورت دارد .نهاد امور تربیتی و درپی آن فعالیتهای پرورشی در مدارس نیز بر همین اساس در پیکـرۀ آمـوزش وپرورش نظام جمهوری اسلامی ایران شکل گرفته است.سابقۀ تشکیل امور تربیتی به پیش از انقلاب اسـلامی بازمیگردد .درواقع از سال ۱۳۴۱ و پیش ازاینکه نام وزارت فرهنگ به وزارت آموزش وپرورش تغییر یابد، به تغییر فرهنگ و پرورش نسل جوان متناسب با اهداف انقلاب در اصطلاح سفید شاه اقدام شده بود .سازمان پیشاهنگی و سازمان جوانان شیروخورشید ازجمله نهادهای تربیتی بودند که در جهت این اهداف فعالیـت میکردنـد .بعـدها ادارۀ کل امور تربیتی و دو ادارۀ امور فعالیتهای برنامه و ادارۀ امور اردوهـا و مسـابقات هنـری و درسـی، همـراه سازمان پیشاهنگی و سازمان جوانان شیروخورشید مسئولیت پرورش دانش آموزان را عهده دار شـدند. مـدارس، پس از پیروزی انقلاب اسلامی هم گرفتار فرهنگ غربی و ارزشها و سنت های شاهنشاهی و هم آماج حملات گروههای سیاسی بودند .در این زمان، نهاد امور تربیتی در سال ۱۳۵۸ تأسیس شد. درحقیقت، تأسیس این نهاد پس از انقلاب به قصد حفظ دستاوردهای انقلاب اسلامی، ترویج ارزشها و معـارف اسـلامی، مبـارزه بـا افکـار انحرافی و مخرب پس از دوران پیروزی انقلاب و با انگیزه های سیاسی همراه بود .مسـائلی چـون هنجارهـای رفتاری دانش آموزان و مهارتهای زندگی، بعدها و با توجه به اقتضائات و اوضاع پیش آمده به دیگـر فعالیتهـا و مسئولیتهای امور تربیتی افزوده شد و درواقع درپیدایش این نهاد نقشی نداشتند .اسناد و عملکرد این نهاد در دهۀ نخست انقلاب اسلامی نشان میدهد که امور تربیتی کارکردی سیاسی داشته است.

آموزش وپرورش پیش از انقلاب بر مفهوم تعلیم وتربیت[2] استوار گشته که برخاسته از اخلاق ارسطویی بود .این اخلاق منبعث از جامعۀ نخبه سالاری اشرافی بود که هیچگونه سازگاری با اخلاق اسلامی ندارد .پس از انقلاب بدون توجه به تفاوتهای ماهوی مفهوم تربیتِ مستتر در تعلیم وتربیت با مفهوم تزکیه، امور تربیتی که مبتنی بر اصل خدامحوری بود، برای پرکردن خلأهای نظام آموزشی تأسیس شد .این نهاد با کل نظام آموزش وپـرورش وقت، ازنظر مبنایی متفاوت و در عمل هماهنگی نداشت(مرادی،اسداله ،۱۳۸۲: ۱۲-۱۱).

1. Freire
2. Education

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOI: 10.52547/erj.5.36.92]

این ناهماهنگی در عمل سبب جدایی هرچه بیشتر آموزش از پرورش شد .خواست بنیانگذاران امور تربیتی پس از انقلاب، هرگز جدایی آموزش از پرورش نبود .آنان میخواستند آموزش به تربیت وپرورش نسلی باایمان و متعهد بینجامد .اما این خواست هرگز در ساختار برنامهٔ درسی جای نگرفت ومعلم و کتابهای درسی رسالتِ آموزش و مربی پرورشی و امور تربیتی رسالتِ تربیت را عهده دارشدند .بررسی چگونگی برنامه های عرضه شدهٔ امور تربیتی از بدو تأسیس تاکنون و ارزیابی وآسیب شناسی این فعالیتها ضرورت دارد .این کار میتواند جایگاه نهاد امور تربیتی را در نظام آموزش وپرورش رسمی کشور شرح دهد و راهکارهای سودمندی برای پیمودن راه و دستیابی به اهداف بسیار سودمند و مؤثر عرضه کند (مزیدی ، محمد،۱۳۹۲: ۳-۴).

آموزش فلسفه برای کودکان:

از آنجا که تاکید صرف بر حافظه و یادگیری کلیشه ای یکی از موانع رشد خلاق تفکر در کودکان است، رویکرد«آموزش فلسفه به کودکان[1]» رویکرد نسبتاً جدیدی است که هدف آن این است که به کودکان کمک کند تا بیاموزند چگونه خودشان فکر کنند.در دانشگاه کلمبیا پرفسور ماتیو لیپمن[2](۱۹۸۴) این نظریه را مطرح کرد که چنانچه ذهن کودکان را درگیر مباحث فلسفی کنیم میتوانیم نحوهٔ تفکر آنها را رشد دهیم تا افرادی انعطاف پذیرتر و مؤثرتر باشند.رای این منظور وی برنامه فلسفه برای کودکان را مطرح کرد.این برنامه بر آن است تا در وهله اول، فلسفه را از موقعیت انتزاعی و برج نشینی اش پایین آورده و به داخل اجتماع ببرد؛ دوم اینکه رویکردی نو به نظام تعلیم و تربیت ارائه دهد تا مشکلات و ضعف های بنیادی نظام تعلیم و تربیت رایج را که مدتهاست غیرقابل درمان به نظر می رسد، با تغییراتی زیربنایی در ساختار آن رفع کند(رستمی،کاوه،۱۳۹۱: ۱۷-۱).در این برنامه، با هدایت معلم، داستانهای فکری برای کودکان مطرح میشود .کودکان با پرسشهای خود پیرامون داستان و دربارهٔ مسائل مطرح شده، به بحث و گفتگو میپردازند. داستانهای فکری به آن دسته از داستانهایی اطلاق میشود که کودکان را تشویق می کنند تا سوالهای خود را درباره عناوینی مانند ماهیت، حقیقت، خوبی و زیبایی، انصاف و دوستی مطرح کنند، دربارهٔ تجربهٔ خود پیرامون زمان و تغییر بحث کنند، و روابط و محیط را بررسی کنند .داستانها کودکان را به پرسیدن، بررسی پیامدها و پیش فرضها، استفاده از ملاکها

1. Philosophy for children
2. Professor Matthew Lippman

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOI: 10.52547/erj.5.36.92]

وکاوش نظرات گوناگون دعوت میکند.نویسندگان این مجموعه داستانها، فیلسوفان و تربیت کاران اصلی فلسفه برای کودکان از سراسر جهان هستند.هدف آنها این است که کودکان به انسانهایی متفکرتـر، انعطـاف پـذیرتر، باملاحظه ترومنطقی ترتبدیل شوند(فیلیپ کم به نقل ازرستمی،کاوه،۱۳۹۱: ۷).

یکی از ابزارهای مناسب در این زمینه داستان است، که به کمک روش اجتماع پژوهشی سعی بر افزایش سطح تفکر و استدلال در کودکان دارد . یکی از مؤلفه های اصلی برنامهٔ فلسفه برای کودکان، شکل کلاس و نحـوهٔ هدایت آن یعنی کلاس داری است .شیوهٔ به کار گرفته شده در این برنامه« اجتماع پژوهش» نام دارد .برای این که محور آموزش و پرورش، پژوهش و تحقیق باشد لازم است که کلاسهای درس تبدیل به حلقه های کندوکاو یا اجتماع پژوهشی شوند که در آن ازرابطهٔ دوستی و همکاری جهت مشارکت مثبت در فضای آموزشی استقبال میشود .قبل از شروع بحث در کلاس، دانش آموزان توجیه میشوند که اعضای کلاس در واقع عناصر یک گروه پژوهشی هستند که قرار است ازطریق گفتگو دربارهٔ داستان یا موضوعی که ارائه می شود و کشف عناصر پنهان در آن موضوع یا داستان به اهداف برنامه برسند (مرعشی، منصور،۱۳۸۶: ۱۲۲-۹۵).

برنامهٔ فلسفه برای کودکان(فبک[1])با هدف آماده کردن کودکان،که شهروندان جوامع کنونی اند، برای زنـدگی و تجارب شخصی و اجتماعی سرشار از معنا ، تأکید بسیاری برارتباطات انسانها دارد، و در صدداست نظام آموزش و پرورش را چنان متحول سازد که نتیجهٔ آن آرامش درونی برای افراد و کاهش مشکلات و تنشها در جوامع باشد. متیو لیپمن بنیانگذار برنامهٔ فبک، در مقاله ای با عنوان"آموزش برای کاهش خشونت و گسترش صلح، رویکرد "حلقهٔ کندوکاو فلسفی"به این مسئله می پردازد .به نظر او، در آموزش برای گسترش صلح و کاهش خشونت ، فقط یادآوری مزایای صلح و بدیهای خشونت کافی نیست، تکرار آن هم فایدهای ندارد .ایـن دامـی اسـت کـه بسیاری از اینگونه آموزشها در آن گرفتار میشوند .ما باید به دانش آموزان کمک کنیم تـا آنچـه را در گسـترش صلح و کاهش خشونت روی میدهد کاملا درک کنند و در آن درگیر شـوند و درمـورد آن بـه برداشـت و درک خودشان برسند، نه اینکه از آنچه ما میگوییم کورکورانه تقلیـد کننـد(لیپمن۱۹۹۲ بـه نقـل ازناجی،سـعید،۱۳۸۹: ۱۲۱-۱۴۱).

1. Philosophy for children

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOI: 10.52547/erj.5.36.92]

برنامهٔ فبک، به واسطهٔ حلقهٔ کندوکاو فلسفی[1] که در این برنامه با کارکرد ابزاری برای پیشبرد کلاسها طراحی شده است، از چنین سردرگمی ها و اشتباهاتی جلوگیری میکند .در حلقهٔ کندوکاو فلسفی، معلم و شاگرد در پیشبرد پژوهش و کندوکاو همکاری میکنند و به گفتوگو با یکدیگر و استدلال میپردازند، نه اینکه معلم به بیان تجربیات و یافته های خود بسنده کند و یا بخواهد با چهارچوب استدلالی خویش کودکان را وارد بحث و گفتوگو کند .گفتوگو در حلقهٔ کندکاو فلسفی نتایج کاربردی متنوعی دارد، مانند توافق، تعیین، تصمیم، نتیجه گیری، که هرکدام شکلی از قضاوت و داوری هستند.یادگیری سطحی و کلیشه ای دربارهٔ مزایای صلح یا بدی خشونت کاری از پیش نخواهد برد .این امور باید یا درونی شوند و یا از درون برخیزند.به این منظور، به روش سقراطی یا مامایی نیاز خواهد بود .هدف روش سقراطی یا مامایی این است که به طالب معرفت ، که آبستن ایده هاست، کمک کند تا اندیشهٔ خود را بزاید اما گویا این نوع آموزشها در سراسر جهان نادرند.بنابراین، بچه ها ناگزیر پا را از تعاریف کلیشه ای، ایده آل، و تک بعدی نیک و بد فراتر میگذارند و به کندوکاو بیشتری وادار میشوند و به پاسخگویی سؤالاتی مانند:آیا انسان میتواند هم بیرحم و هم مهربان باشد؟ یا اینکه آیا ممکن است راستگویی گاهی اوقات کار نامناسبی باشد؟هر اتفاقی که در حلقه روی دهد به فال نیک گرفته میشود و نقطه ای برای شروع بحثی واقعی است .هنگامی که در کلاسی دانش آموزی از اذیت یا خشونت همکلاسی اش شکایت میکند، بهترین فرصت برای شروع گفتوگوی استدلالی است دربارهٔ عمل خشن، زمینه ای که عمل خشن در آن رخ داده، و دلایلی که آن را تأیید یا رد میکنند .درواقع،آموزش ارزشها جز با تمرین وتجسم آنها و زندگی کردن با آنها میسر نمیشود.ازاین رو، حلقهٔ کندوکاو تقویت قضاوت اخلاقی و درنتیجه کاهش پیشداوری، خشونت، و سایر اعمال و نگرشهای ناپسند را به دنبال خواهد داشت .برای تقویت قضاوت اخلاقی، باید کودکان را درگیر کار و فعالیتهای شناختی کنیم .این کار، همانند تعریف کار در فیزیک، به معنای غلبه بر مقاومتهاست، با این تفاوت که مقاومت در اینجا، به جای جاذبه یا اصطکاک، شامل پیشداوری، خودفریبی، بی منطقی، احساسات، و نداشتن توجه واحترام به آراء و عقاید دیگران است.در برنامهٔ فبک، تلقین جایی ندارد و آنچه دانش آموزان یاد میگیرند حاصل کندوکاو ومباحثهٔ جمعی آنهاست .همچنین انگیزهٔ اصلی کودکان برای پیشبرد تحقیق از نیروی درونی آنها، یعنی از کنجکاوی و علاقه شان، سرچشمه میگیرد .در حلقهٔ کندوکاو، دانش آموزان اشتیاق بسیاری به

1. Community of inquiry

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOI: 10.52547/erj.5.36.92]

یافتن پاسخ سؤالات دارند .مهمترین علت اشتیاق آن این است که درحلقه پاسخ سؤالات از پیش مشخص نیست .وقتی پاسخ سؤالی از پیش مشخص است،کودک تلاش میکند تا به آنچه سؤال کننده میداند برسد، به جای اینکه جست وجوی مستقل خود را روی مسئله انجام دهد .همهٔ ما، حتی قبل از کندوکاو،کم وبیش میدانیم که صلح خوب است، اما میخواهیم که کودکان خودشان به آن برسند.برای آموزش ارزشها،تلقین والقای دستورالعملهای ازپیش تعیین شده فایده ای ندارد .باید دانش آموزان بادلایل واستدلالهای خودشان به آنچه ماقبلاًرسیده ایم برسند(ناجی ، سعید،۱۳۸۹: ۱۴۱-۱۲۹).

خشم:

خشم یکی از مهم ترین و تاثیر گذارترین هیجان ها درزندگی انسان بوده و نقشی بسیار اساسی در زندگی بازی می کند.نظریه پردازان متعددی همچون تام کینز[1] (۱۹۷۰)، پلاچیک[2](۱۹۸۰)،ایزارد[3] (۱۹۸۰)، پنکسپ[4] (۱۹۸۲)،اکمن[5] (۱۹۸۴)وتراورتن[6](۱۹۸۴)،خشم رادر فهرست هیجانه های اصلی انسان ذکر کرده اند.خشم در شمار پرشورترین هیجانهاست که می تواندبه شیوه های گوناگون ایجاد شده و اثرات بسیاری برابعاد گوناگون جسمی و روانی داشته باشد(خدایاری فرد، محمد، ۱۳۸۸: ۲۷).

خشم یک هیجان ارضاء کننده و در عین حال، ویران کننده است؛ سامانه درونی ما را فعال می کند؛ ما را برای رویارویی با خطر های بالقوه پیرامون آماده می کند (تایلر [7] ونواکو[8] ، به نقل از نویدی، احد، ۲۰۰۵: ۴۰۳-۳۹۴). بر اساس توافق بسیاری از صاحب نظران، خشم یکی از هیجانهای اصلی بشر است که بعد ازترس بیشترین مطالعات را به خود اختصاص داده است.در مورد خشم تعاریف متعددی از سوی فلاسفه و روانشناسان ارائه شده است، ولی در تمام آنها میتوان دو نکته مشترک را مشاهده کرد

۱- عامل اصلی بروز خشم، تهدیدها و ناکامیها و موانعی است که سر راه افراد قرار میگیرد .

۲- هدف خشم اغلب ، دفاع، جنگ و تخریب است(ملکی،صدیقه،به نقل ازدرتاج،فریبرز ،۱۳۸۵: ۷۲-۶۲).

1. Tomkins
2. Plutchik
3. Izard
4. Panksepp
5. Ekman
6. Trevarthen
7. Taylor
8. Nvakv

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOI: 10.52547/erj.5.36.92]

پژوهشها نشان داده اندکودکانی که مورد پرخاشگری و بدرفتاری قرار گرفته اند، با والدین خود دلبستگی ناایمنی دارند و مشکلات عاطفی – شناختی مانندناضطراب، افسردگی، اختلالات خواب، رفتارهای خود تخریبی، اعتماد به خود پایین، گسستگی اجتماعی، بیش فعالی و پرخاشگری درآنها مشاهده میشود.همچنین به کارگیری دو راهبرد مقابله ای ستیزه جویی و کناره گیری در این کودکان رایج است و توانایی کمتری برای ابراز همدلی و دلسوزی دارند (آینسورث[1] ۱۹۸۹).آنان بیشتر از کانون کنترل بیرونی برخوردارند، در حل مسأله به شیوه های پرخاشگرانه متوسل میشوند و از سبک اسنادی خصمانه ای برخوردارند(دوج، باتس و پتی [2] ۱۹۹۰). لـذا آمـوزش مـدیریت خشم به معلمان علاوه بر افزایش توانمندی آنها در کنترل هیجانات، میتواند موجب تغییرات مناسبی در کودکان شود. با توجه به این مسأله که اساس ساختار شخصیتی ورفتاری انسان، در دوران کودکی پایه ریزی می شـود، آموزش قادر است درسرنوشت کودکان تأثیر به سزائی داشته باشد و بخش اعظمـی از ایـن آمـوزش بـر عهـده مربیان و معلمان است. لذا سلامت روانشناختی،هیجانی، و حل مسأله مربیان و معلمان میتواند به عنـوان مؤلفـه های اساسی بر کودکان تأثیرات اساسی داشته باشد .بدین جهت لازم است که از طریـق آمـوزش راهکارهـای کسب آرامش روانی، مدیریت هیجانها، و حل مسأله به معلمان، کیفیت تحول شناختی، عاطفی و رفتاری کودکان تضمین شود، از این رو به نظر میرسد که آموزش حل مسأله و کنترل خشـم مـی توانـد بـر سـبکهای تربیتـی، پرخاشگری و سلامت روانی تأثیر مثبتی داشته باشد(شکوهی یکتا، محسن۱۳۹۳ : ۳).

پیشینه پژوهش

بسیاری از تحقیقات انجام شده در کشورهای گوناگون جهان بر روی سایت دانشگاه مونتکلیر[3] موجود است .که همهٔ این تحقیقات تأثیرات شایان توجه این برنامه را در مهارت های فکری و رفتاری کودکان تأییـد کـرده انـد. لیپمن و بیرمن[4] (۱۹۷۰) پژوهشی را با این پیش فرض انجام دادند که کودکان به منظور بهبود توانایی استدلال خود به کمک نیاز دارند و این که چنین بهبودی در تفکر باعث تقویت سایر مهارتهـای تحصـیلی میشـود .ایـن تحقیق نشان داد یک برنامهٔ آموزشی نه هفته ای میتواند نتایج مؤثری نه فقط در استدلال، بلکـه در خوانـدن و

1. Ainsworth
2. Dodge، Pettit & Bates
3. cehs.montclair.edu/academic/iapc/research
4. Lipman and Bierman

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOI: 10.52547/erj.5.36.92]

تفکرپژوهش فیشر [1] (۲۰۰۵)در پروژهٔ جهانی اکو نشان داد آموزش فلسفه به کودکان این نتایج مثبت را داشته است:

۱. پیشرفت شاگردان در آزمونهای مدرسه
۲. احترام و اعتماد به نفس به منزلهٔ متفکر و یادگیرنده
۳. سیالی و کیفیت بالای سؤالات کودکان
۴. کیفیت تفکرات خلاق و استدلال کلامی
۵. توانایی گوش دادن به دیگران و اشتغال در بحثهای کلاسی

دانیل[2](۱۹۹۸)در مطالعه ای به بررسی برنامه ی فلسفه برای کودکان و اثرات آن بر تفکر انتقادی دانش آموزان پرداخت. نتایج نشان داد که طی دوره های آموزشی ۹ و ۱۵ هفته ای(هفته ای ۲ ساعت)، دانش آموزانی که در این دوره ها شرکت کرده بودند و از طریق مصاحبهو پرسش نامه ی کوتاه مباحث فلسفی مورد ارزیابی قرار گرفته بودند، نسبت به گروه کنترلدر مهارت های تفکر انتقادی عملکرد بهتری داشتند.

مونتس[3]و ماریا[4] ۲۰۰۱، در تحقیقی گزارش کردند که با اجرای برنامه ی آموزش فلسفهبه کودکان در دو مدرسه ابتدایی شهر مکزیکو، با استفاده از آزمون استدلال نیوجرسی،دانش آموزان شرکت کننده در برنامه در زمینه مهارت های استدلال کردن و تفکر انتقادی عملکرد بالاتری نسبت به دانش آموزانی که در این برنامه شرکت نکرده بودند، داشتند.

مدرسهٔ دولتی برندا در بریسبان کوئینزلند[5] از چند سال پیش اقدام به اجرای برنامهٔ برنامهٔ فلسفه برای کودک کرد و در سال ۲۰۰۳ برجسته ترین مدرسهٔ کوئینزلندشناخته شد و در سال۲۰۰۵عنوان پیشرفت ملی کوئینزلند را به دست آورد .افراد حاضر دراین مدرسه ، طی هشت سال اجرای برنامهٔ فلسفه برای کودک ، در این کار شهرت پیدا کردند، چراکه می دانستند چگونه بر مشکلات و خشونت غلبه کنند و زورگویی را در مدرسه به حداقل وحتی به صفر برسانند (یونسکو، ۲۰۰۷ : ۲۶).

1. Fisher
2. Daniel
3. Monts
4. Maria
5. Brenda School in Brisbane

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOI: 10.52547/erj.5.36.92]

تاپینگ و تریکی(۲۰۰۴)[1]در پژوهشی با عنوان« تاثیر اجتماع کندو کاو فلسفی در رفتارهای تعاملی دانش آموزان» تاثیرات این برنامه را برکمیت و کیفیت گفت و گوهای تعاملی کودکان ده ساله بررسی کردند.نتایج تحقیق ، حاکی از تغییراتی در مشارکت بیشتر دانش آموزان در گفت و گو های کلاسی و استدلال های بهتر آن ها در توجیه عقایدشان بود.

در سال۲۰۰۵ پژوهشکدهٔ پیشگیری از خشونت در کودکان از طریق تفکر فلسفی، در دانشگاه لاوال کانادا[2]، طرحی تحقیقاتی با عنوان جلوگیری از خشونت با کمک برنامهٔ برنامهٔ فلسفه برای کودک اجرا کرد .برای انجام دادن این طرح تحقیقاتی، یکصد معلم آموزش های لازم را دیدند و بیش از دوازده مدرسهٔ ابتدایی در ایالت کبک در این طرح تحقیقاتی شرکت کردند. کلاسها به صورت حلقهٔ کندوکاو برنامهٔ برنامهٔ فلسفه برای کودک درآمدند . نتایجی که با آزمون از دانش آموزان این دوره ها گرفته شد نشان دهندهٔ ارتقای اخلاق و تقلیل خشونت در میان دانش آموزان این کلاسها بود .فیلیپ کانستنتین[3] ، مجری این پژوهش، نتیجهٔ آن :را چنین اعلام میکند برنامهٔ فبک مناسبترین شیوهٔ آموزش شهروندی و اخلاق است (کانستنتین ، ۲۰۰۵ : ۶). در ایران نیز تحقیقاتی در این زمینه صورت گرفته است؛که برخی از آن ها مطرح شده است:

براتی(۱۳۸۸) برای پایان نامهٔ دورهٔ کارشناسی ارشد خود،در رشته آموزش ابتدایی پژوهشی با عنوان بررسی تأثیر روش اجتماع پژوهشی بر پرورش مهارت ها ی استدلال دانش آموزان دختر پایهٔ چهارم ابتدایی شهر اصفهان انجام داده است. محقق برای انجام دادن این پژوهش از روش آزمایشی با طرح تحقیق دوگروهی با پیش آزمون و پس آزمون استفاده کرده است .حجم نمونهٔ این پژوهش۶۰ آزمودنی است که با روش تصادفی خوشه ای در دو گروه آزمایش و کنترل قرار گرفته اند (۳۰ دانش آموز در گروه آزمایش و ۳۰ نفر دیگر در گروه کنترل) ابزار مورد استفاده در این پژوهش پرسشنامهٔ استدلال نیوجرسی بود . محقق در این پژوهش، پس از اجرای پیش آزمون بر هر دو گروه، گروه آزمایش را به مدت هفت جلسه، هر جلسه به مدت ۴۵ دقیقه آموزش، در برنامهٔ آموزش فلسفه به کودکان با شیو ۀ اجتماع پژوهشی قرار میدهد و پس از پایان آموزش از هر دو گروه پس آزمون

1.Tapyng and Turkish
2. Laval, Canada
3. Philippe Constantineaut

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOI: 10.52547/erj.5.36.92]

به عمل می آید و نتایج این پژوهش نشان میدهد که روش اجتماع پژوهشی در برنامهٔ آموزش فلسفه به کودکان در پرورش مهارتهای استدلال دانش آموزان مؤثر است (ناجی ،سعید،۵:۱۳۸۹-۷).

شریفی نجف آبادی (۱۳۸۹) برای پایان نامهٔ دورهٔ کارشناسی ارشد خود ، در رشتهٔ روانشناسی عمومی، پژوهشی با عنوان بررسی اثربخشی آموزش تفکر فلسفی مبتنی بر روایت به کودکان بر توانایی حل مسئلهٔ دانش آموزان دختر پایهٔ اول راهنمایی شهر اصفهان انجام داده است .برای انجام دادن این پژوهش محقق نمونه ای به حجم ۲۸ دانش آموز دختر پایهٔ اول راهنمایی را، به روش نمونه گیری تصادفی خوشه ای چندمرحله ای، از منطقهٔ پنج آموزش و پرورش اصفهان در قالب دو مدرسه و در هرکدام یک کلاس انتخاب میکند .او سپس با استفاده از برنامهٔ آموزش فلسفه به کودکان به سبک لیپمن و با استفاده از پنج داستان به آموزش دانش آموزان می پردازد . نتایج تحلیل داده های پژوهش نشان دهندهٔ آن است که آموزش تفکر فلسفی مبتنی بر روایت گری بر مهارتهای حل مسئله، تصمیم گیری ، طراحی، تحلیل و برنامه ریزی سیستم، و مشگل گشایی تأثیر ی معنادار دارد و باعث بهبود مهارتهای مذکور میشود (ناجی ،سعید،۵:۱۳۸۹-۷).

رستمی(۱۳۹۰) برای پایان نامهٔ دورهٔ کارشناسی ارشد خود، در رشتهٔ آموزش و پرورش پیش دبستانی، نیز پژوهشی با عنوان مقایسهٔ تأثیر داستانهای فکری فیلیپ کم و داستانهای فکری مرتضی خسرونژاد بر رشد خلاقیت کودکان پنج تا شش سال دورهٔ آمادگی شهر تهران در سال تحصیلی ۱۳۹۰-۱۳۸۹ انجام داده است . این پژوهش از نوع پژوهش های آزمایشی و با طرح پیش آزمون پس آزمون با گروه کنترل بوده است. نمونهٔ آماری این پژوهش ۴۰ نفر کودکان پنج تا شش سال دورهٔ آمادگی بوده است که در سه گروه،دو گروه آزمایش با محتوای مختلف و یک گروه کنترل،با روش نمونه گیری تصادفی خوشه ای چندمرحله ای انتخاب شدند .ابزار مورد استفاده در این پژوهش آزمون خلاقیت تورنس فرم (ب)تصویری بوده است .نتایج تحلیل آماری داده های پژوهش نشان داد که روش اجتماع پژوهشی در پرورش خلاقیت دانش آموزان پسر دورهٔ پیش دبستانی تأثیر مثبتی داشته است.

هدایتی(۱۳۹۰)بااجرای برنامهٔفبک برروی بیش از۲۰۰دانش آموزدختروپسرسوم تاپنجم دبستان، نشان دادکه فراگیران دربهبودروابط میان فردی[1]تغییر چشمگیری داشتند؛به طوری که این تغییرات ازچشم آموزگاران

1. Improvement of interpersonal relationships

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOI: 10.52547/erj.5.36.92]

نیزدورنماند.درواقع پس ازشرکت دراین دوره،کودکان کمتربه مشکلات میان فردی باسایرین پرداختند.آنهاقبول داشتندکه برای بهبودقضاوت درروابطشان بهتراست به جای نزاع به گفت وگوبنشینند(۲۰۰۹) برنامه درسی فلسفه برای کودکان، برنامه کاملی است که برای دا نش آموزان پایه یک تا دوازدهم تنظیم شده است. آنچه تاکنون درایران بیشتر مورد توجه قرار گرفته به طور عمده تا دوره ابتدایی بوده است، زیرا در اذهان عام وخاص درمردم جامعه ایران، واژهکودک مربوط به سنین پایین تروبه ویژه دوره پیش دبستانی ودبستان است، اما براساس جلسات برگزار شده دریونسکو[1]درسال ۱۹۸۸پیرامون همین برنامه درسی، افراد زیر۱۸سال، کودک تلقی میشوند. حال سوال اصلی این است که تا چه اندازه توسط آموزش فلسفه برای دانش آموزان وگنجاندن آن درفعالیتهای پرورشی می توان موجب مدیریت وکنترل خشم برکاهش احساس نیاز به بیان کلامی و بیان فیزیکی ایشان شد.از این رو هدف اصلی ازانجام این پژوهش بررسی درستی فرضیه های زیر است:

- اجرای برنامه آموزش فلسفه برای کودک در فعالیتهای پرورشی برکاهش احساس نیاز به بیان کلامی خشم در دانش آموزان پسر پایه اول مقطع متوسطه مدارس منطقه ۱۴ شهرتهران تاثیر گذار است .
- اجرای برنامه آموزش فلسفه برای کودک در فعالیتهای پرورشی بر کاهش احساس نیاز به بیان فیزیکی خشم در دانش آموزان پسر پایه اول مقطع متوسطه مدارس منطقه ۱۴ شهرتهران تاثیر گذار است.

در تحقیق حاضر،جهت اجرای برنامه آموزش فلسفه به کودکان از نظر روش اجرا،سبک بنیان گذار آن آقای لیپمن"و از نظرمحتوا (مواد آموزشی)، داستانهای ویراسته "فلیپ کم"و"لیپمن" انتخاب شده است.

روش تحقیق

باتوجه به این که محقق قصد دارد نقش آموزش برنامه فلسفه برای کودک، در فعالیتهای پرورشی بر کاهش احساس نیاز به بیان کلامی و بیان فیزیکی دانش آموزان پسر پایه اول مقطع متوسطه مدارس دولتی منطقه ۱۴شهرتهران رابیان نماید،این تحقیق از نوع کاربردی بوده ،فلذا برای انجام این پژوهش از روش تحقیق نیمه تجربی با طرح تحقیق،آزمون مقدماتی ونهایی باگروه شاهد و بدون استفاده ازگزینش تصادفی انتخاب گردیده. باتوجه به موضوع پژوهش و حدود آن جامعه آماری پژوهش حاضر: کلیه دانش آموزان پسر مقطع متوسطه دوره دوم بوده که در سال تحصیلی ۱۳۹۴-۱۳۹۳در دبیرستانهای دولتی منطقه ۱۴ شهر تهران مشغول به تحصیل

1. UNESCO

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOI: 10.52547/erj.5.36.92]

بودند.در سال تحصیلی ۱۳۹۴-۱۳۹۳تعداد ۲۹۹۴ پسر سال اول مقطع متوسطه در ۱۸ مدرسه ، منطقه ۱۴ شـهر تهران مشغول تحصیل می کردند. تعداد دانش آموزان پایه اول دبیرستان دهخدا،۱۱۳ نفر که در ۴کلاس مشغول به تحصیل بودند.حجم نمونه آماری پژوهش مذکور ،۶۰نفر از دانش آموزان پسر پایه اول مقطع متوسطه متوسطه دبیرستان دهخدا منطقه۱۴شهر تهران بوده که دردو گروه ۳۰نفری تجربی و گواه به صورت غیر تصـادفی قـرار گرفتند.

با توجه به هدف ، روش پژوهش ، ماهیت متغیر، نوع داده های پـژوهش، ویژگـی هـای نمونـه هـا، امکانـات و توانایی انجام محقق،در پژوهش حاضر، روش پرسشنامه نسبت به سایر روشها مناسب تر است . در تحقیق مذکور برای رفع اشکالات موارد ذیل انجام گرفته است؛

۱. اجرای پرسش نامه خشم در محیط کلاس درس توسط آزمونگر ماهر صورت گرفت.

۲. برای رسیدن به برداشت یکسان آزمودنیها، توضیحات لازم و ضروری توسط آزمونگر به آزمودنیها ارائه شد .

۳. قبل از اجرای پرسش نامه در گروه اصلی به مطالعه کناری[1] یا جنبی مبادرت شد .

از آنجا که استفاده از پرسش نامه معایب زیررا همراه داشت:

۱.احتمال عدم فهم و برداشت یکسان آزمودنیها از سوالات

۲. پایین بودن درصد احتمال بازگشت آنها

۳.غالبا افراد سعی دارند با تصویر مطلوب از خود به سوالات پاسخ دهند.

داده های بدست آمده از کاربرد پرسش نامه برحسب مقیاس اندازه گیری فاصله ای که با روش نیمه تجربی و بابهره گیری از طرح تحقیق دوگروهی با آزمون مقدماتی و نهایی بدون گزینش تصادفی و باروش نمونه گیـری تصادفی چند مرحله ای خوشه ای بـه دسـت آمد،فلـذاروش آمـاری مناسـب بـرای تجزیـه وتحلیـل داده هـای پژوهش،درپژوهش حاضر،روش آماری توصیفی واستنباطی بود.

برای انجام پژوهش حاضر از کتاب داستانهای فکری۲ و۳ نوشته"فیلیپ کم" و راهنمای آموزشی آن ترجمـه" شهرتاش"(شهرتاش،فرزانه،۱۳۸۶: ۱۵-۱۷۹ همچنین کتاب لیزا نوشته" لیپمن" و راهنمای آموزشی آن ترجمه" حمیده بحرینی "به عنوان محتوای آموزشی حلقه کندوکاو استفاده گردید. در پژوهش حاضر نتـایج از اجـرای ۷

1. Pilot study

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOI: 10.52547/erj.5.36.92]

سناریو به شرح جدول ۱ بررسی می‌شود . منظور از سناریو در این پژوهش ایجاد موقعیتهای مبهم است که با ارائه یک داستان یا مضمون فلسفی به وجود می‌آید. بعد از ایجاد موقعیتهای مسئله‌دار نوجوانان راه‌حلها را جست‌وجو می‌کنند و با ارائه چند فرضیه یا راه حل موقت پژوهش را انجام می‌دهند(جهانی، جعفر،۱۳۸۶: ۴۰).

جدول ۱. سناریوهای بررسی شده در پژوهش

ردیف	سناریو	ایده اصلی	نویسنده
۱	مردمی که با چشم، گوش، بینی و دهان هایشان خداحافظی کردند	کاوش ناشناخته ها	استیون رن
۲	دعوا	انصاف – خشونت– درست و نادرست	فیلیپ کم
۳	بال دار	دوستی – دروغگویی یا راستگویی	فیلیپ کم
۴	لیزا – فصل اول	حق – بررسی همه زوایای موضوع	لیپمن
۵	لیزا – ص۸۱ تا۸۷	درست ونادرست	لیپمن
۶	مردی که نمی توانست صورتش را کنترل کند	احساسات – مفهوم کنترل	تام لاردنر
۷	سؤال جسی	دلیلهاوانگیزه همه چیز را درنظر گرفتن	آن مارگارت شارپ

همچنین برای آشنایی دانش‌آموزان با سؤالات فلسفی، چهار سؤال فلسفی از کتاب"فلسفه برای کوچک‌ترها "نوشته دیوید وایت[1]ترجمه تینا حمیدی در کلاس p۴c مورد بحث وبررسی قرار گرفت که عبارت‌انداز :

۱– آیا شما آدم عادل و منصفی هستید؟ (افلاطون)

۲– از کجا اطمینان دارید که اجسام حرکت می‌کنند؟(زنو)

۳– آیا زمان همان چیزی است که با نگاه کردن به ساعت می بینید؟(اگوستین)

۴– اگر عده زیادی معتقد باشند چیزی درست است ، آیا آن چیز درست است؟

ابزار تحقیق

در این تحقیق،محقق برای سنجش نحوه کنترل خشم دانش آموزان از ابزاری که قبلا توسط دیگران تهیه شده ، پرسشنامه (حالت– صفت بیان خشم پرسشنامه – ۲اسپیلبرگ(STAXI–۲) [2]استفاده نموده (داهلن ، ۲۰۰۰ : ۷۷–۹۵). نتایج مطالعاتی که برروی اعتبار وروایی این آزمون درایران صورت گرفته حاکی ازتایید میزان روایی واعتبار آزمون خشم اسپیلبرگ۲–STAXI می باشد.

1. David White
2. State-Trait Anger Expression Inventory–2

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOI: 10.52547/erj.5.36.92]

یافته های تحقیق

دراین پژوهش به منظور آزمون فرضیه های تحقیق ازآزمون کوواریانس استفاده می‌شود.تحلیل کوواریانس یک روش آماری است که اجازه می دهد اثریک متغیر مستقل برمتغیر وابسته مورد بررسی قرارگیرددرحالی که اثر متغیردیگری راحذف کرده و یا از بین می برد. این تحلیل به ما کمک می کند تا ازشراثرات مربوط به متغیرمداخله گر،خلاص شویم، اثراین کار،کم کردن میزان خطای واریانس است. از این تحلیل معمولادرطرح های پیش آزمون–پس آزمون استفاده می شود. دراین شرایط قبل از این که آزمودنی ها درشرایط آزمایشی قرار گیرند، یک آزمون برروی آن ها انجام می شود وسپس بعد ازقرار گرفتن درشرایط آزمایشی همان آزمون برروی آن ها انجام می شود. دراینجا نمرات پیش آزمون به عنوان متغیر تصادفی کمکی یا Covariate به کار می روندکه به آن متغیر کنترل یا همپراش نیزگفته می شود.متغیر وابسته همان پس آزمون می باشد ومتغیر مستقل گروه اسمی است که گروه بندی افرادرا نشان می دهد. تحلیل حاضربا استفادهاز نرم افزار SPSS، ورژن ۲۰صورت گرفته است.

فرضیه های پژوهش

فرضیه شماره یک: اجرای برنامه فلسفه برای کودکان موجب کاهش احساس نیاز به بیان کلامی خشم در دانش آموزان پسرپایه اول مقطع متوسطه می گردد. به منظور آزمون فرضیه پژوهش از آزمون تحلیل کوواریانس استفاده شد .

جدول۲. میانگین و انحراف استاندارد نمره های پیش آزمون و پس آزمون بیان کلامی خشم در گروههای آزمایش و کنترل

گروههای مطالعه	شاخص ها	پیش آزمون	پس آزمون
آزمایش	کمترین	۵	۵
	بیشترین	۱۶	۱۲
	میانگین	۱۳/۸	۶/۶
	انحرا ف معیار	۲/۹	۱/۹
کنترل	کمترین	۵	۵
	بیشترین	۱۳	۱۳
	میانگین	۷/۳	۸/۱۵
	انحرا ف معیار	۲	۲/۵
جمع	کمترین	۵	۵
	بیشترین	۱۶	۱۳
	میانگین	۷/۷	۷/۳
	انحرا ف معیار	۲/۶	۲/۳

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOI: 10.52547/erj.5.36.92]

جدول ۲ نشان دهنده میانگین و انحراف استاندارد نمره های پیش آزمون و پس آزمون نمره بیان کلامی خشم در گروه آزمایش و کنترل است.برای استفاده از تحلیل کوواریانس،ابتدا لازم است پیش فرض تساوی واریانس ها بررسی گردد. برای آزمودن این فرضیه از آزمون لوین استفاده شد.بر اساس نتایج حاصل از آزمون لوین،تساوی واریانس گروه آزمایش وگروه کنترل تأیید گردیدیعنی پیش فرض تساوی واریانس نمره ها دردوگروه تأیید شد (P>۰/۰۵). بنابراین، استفاده از تحلیل کوواریانس بلامانع بود.

جدول۳. خلاصه آزمون برابری ماتریس کوواریانس باکس

ام باکس	مقدار f	درجه آزادی۱	درجه آزادی۲	احتمال معناداری
۱۰۸,۲۵۹	۲,۷۴۶	۱	۳۸۶,۷۳	.۰۰۰

نتایج تحلیل کوواریانس در مورد مقایسه میانگین نمره بیان کلامی خشم گروههای آزمایش وکنترل درجدول ۳ آمده است با توجه به مقدار F به دست آمده(۲/۷۴۶) و احتمال معناداری (۰/۰۰۰) می توان نتیجه گرفت داده ها از مفروضه همگنی ماتریس واریانس- کوواریانس تخطی کرده است. بنابراین در جدول مربوط به نتایج تحلیل کوواریانس نتیجه آزمون گزارش شده است.

جدول شماره۴. نتایج تحلیل کوواریانس تفاوت میانگین نمره بیان کلامی خشم در گروههای آزمایش و کنترل

خشم کلامی	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F ارزش	سطح معناداری	میزان تأثیر	توان آماری
پیش آزمون	۱	۴۷	۱۱/۷	۰/۰۰۱	۰/۱۷۸	۰/۹۱۹
عضویت گروهی	۱	۴۹	۱۲/۳	۰/۰۰۱	۰/۱۸۶	۰/۹۳۱

جدول شماره۴ نتایج بدست آمده از آزمون کوواریانس در نمره بیان کلامی خشم را نشان می‌دهد. به منظور مقایسه میانگین های آزمودنیها از آزمون تحلیل کوواریانس (ANCOVA) استفاده شد. جدول فوق نشان می دهد که تفاوت میان گروهها و پیش آزمون ازنظر آماری معنادار است (P<۰/۰۰۱). با توجه به مقدار P بدست آمده ملاحظه می‌کنید که فرض عدم وجود اختلاف بین گروه‌ها ردشد. بنابراین می‌توان وجود اختلاف بین گروه‌ها(گروه آزمایش وگروه کنترل) و همچنین پیش و پس از آزمون را پذیرفت. همچنین میزان این تأثیر مداخله برابر ۱۸/۶ درصد است. همچنین توان آماری هرچه به عدد یک نزدیکتر باشد بهتر است. بنابراین درنتیجه فرضیه صفر پژوهش(H_0) رد ، و فرضیه اصلی شماره یک پژوهش(H_A) مبنی بر اینکه اجرای برنامه

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOI: 10.52547/erj.5.36.92]

فلسفه برای کودکان موجب کاهش احساس نیاز به بیان کلامی خشم در دانش آموزان پسرپایه اول مقطع متوسطه می‌گردد، تأیید شد.

فرضیه شماره دو: اجرای برنامه فلسفه برای کودکان موجب کاهش احساس نیاز به بیان فیزیکی خشم در دانش آموزان پسرپایه اول مقطع متوسطه می گردد.به منظور آزمون فرضیه شماره **سه**پژوهش از آزمون تحلیل کوواریانس استفاده شد .

جدول۵. میانگین وانحراف استانداردنمره های پیش آزمون وپس آزمون بیان فیزیکی خشم درگروههای آزمایش و کنترل

گروههای مطالعه	شاخص ها	پیش آزمون	پس آزمون
آزمایش	کمترین	۵	۵
	بیشترین	۱۴	۴
	میانگین	۷/۴	۶/۲
	انحرا ف معیار	۲/۸	۱/۶
کنترل	کمترین	۵	۵
	بیشترین	۱۷	۱۵
	میانگین	۸	۸/۳
	انحرا ف معیار	۲/۹	۲/۸
جمع	کمترین	۵	۵
	بیشترین	۱۷	۱۵
	میانگین	۷/۷	۷/۳
	انحرا ف معیار	۲/۹	۲/۵

جدول ۵ نشان دهنده میانگین و انحراف استاندارد نمره های پیش آزمون و پس آزمون نمره بیان فیزیکی خشم در گروه آزمایش و کنترل است.برای استفاده از تحلیل کوواریانس، ابتدا لازم است پیش فرض تساوی واریانس ها بررسی گردد. برای آزمودن این فرضیه از آزمون لوین استفاده شد.بر اساس نتایج حاصل از آزمون لوین، تساوی واریانس گروه آزمایش وگروه کنترل تأیید گردیدیعنی پیش فرض تساوی واریانس نمره ها دردوگروه تأیید شد ($P>۰/۰۵$). بنابراین، استفاده از تحلیل کوواریانس بلامانع بود(جدول ۶). نتایج تحلیل کوواریانس در مورد مقایسه میانگین نمره بیان فیزیکی خشم گروههای آزمایش وکنترل درجدول۷ آمده است.

جدول ۶. خلاصه آزمون برابری ماتریس کوواریانس باکس

ام باکس	مقدار f	درجه آزادی۱	درجه آزادی۲	احتمال معناداری
۱۰۸,۱۶۲	۴,۸۱۳	۱	۳۸۶,۷۳۷	.۰۰۰

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOI: 10.52547/erj.5.36.92]

با توجه به مقدار F به دست آمده(۴/۸۱۳) و احتمال معناداری (۰/۰۰۰) می توان نتیجه گرفت داده ها از مفروضه همگنی ماتریس واریانس- کوواریانس تخطی کرده است. در جدول مربوط به نتایج تحلیل کوواریانس نتیجه آزمون گزارش شده است.

جدول شماره ۷. نتایج تحلیل کوواریانس تفاوت میانگین نمره بیان فیزیکی خشم در گروههای آزمایش و کنترل

بیان خشم فیزیکی	درجه آزادی	میانگین مجذورات	Fارزش	سطح معناداری	میزان تأثیر	توان آماری
پیش آزمون	۱	۵۶	۱۲	۰/۰۰۱	۰/۱۹۱	۰/۹۳۸
عضویت گروهی	۱	۴۵	۱۰	۰/۰۰۲	۰/۱۵۹	۰/۸۸

جدول شماره ۷ نتایج بدست آمده از آزمون کوواریانس در نمره بیان فیزیکی خشم را نشان می‌دهد. به منظور مقایسه میانگین های آزمودنیها از آزمون تحلیل کوواریانس (ANCOVA) استفاده شد. جدول فوق نشان می دهد که تفاوت میان گروهها و پیش آزمون ازنظر آماری معنادار است (P<۰/۰۰۱). با توجه به مقدار P بدست آمده ملاحظه می‌کنید که فرض عدم وجود اختلاف بین گروه‌ها ردشد. بنابراین می‌توان وجود اختلاف بین گروه‌ها(گروه آزمایش وگروه کنترل) و همچنین پیش و پس از آزمون را پذیرفت. همچنین میزاناینتأثیرمداخله برابر ۱۵/۹ درصد است. همچنین توان آماری هرچه به عدد یک نزدیکتر باشد بهتر است. بنابراین درنتیجه فرضیه صفر پژوهش(H_0) رد ، و فرضیه اصلی شماره یک پژوهش(H_A) مبنی بر اینکه اجرای برنامه فلسفه برای کودکان موجب کاهش احساس نیاز به بیان فیزیکی خشم در دانش آموزان پسرپایه اول مقطع متوسطه می‌گردد، تأیید شد.

بحث

در موردچرایی وچگونگی تأثیربرنامه فلسفه برای کودکان درکنترل وکاهش خشم دوجنبۀمتفاوت وجوددارد که با دو عنوان کنترل از طریق طرحِ موضوعِ چراییِدعوا و پرخاشگری،طی جلسات با دانش آموزان و کنترل خشم، پیامد حلقه کندو کاو، از هم متمایز می شوند. دررفتاردرمانیِ عقلانی-هیجانی، این تحلیل ازخشم به دست میآیدکه فردمی پندارد شخصی دیگر، بایدیانبایدی رانادیده گرفته وبه این علت مقصراست.آن چه در این رویکردرفتار درمانی اهمیت دارداین است که خشم راحاصل یک یاچندبرداشت یاباوردربارۀاتفاقاتی میداندکه درزندگی اش جریان دارد. نکتۀ مهم این است که فردخشمگین این باورهارایگانه باورهای ممکن میداند،

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOI: 10.52547/erj.5.36.92]

اماباکمی دقت می توان نشان دادکه این باورها یگانه باورهای ممکن نیستند.برای مثال، فردی بـه دیگـری بـی احترامی کرده است.باورهایی که باعث خشم آن شخص واحیانـاً عکـس العملـش میشـودممکن اسـت یکـی از باورهای ذیل باشد:

– انگیزۀ آن فرد از بی احترامی به من بدخواهی وسوءنیت بوده است.

– آن فرد بارفتار بدی که درحق من کرده است نبایدبه حال خودرهاشود.

– من خودم بایداوراتنبیه کنم.

– کسی نبایدبامن بابی احترامی برخوردکندواگرچنین کندبه این معناست که من ارزش احترام را ندارم .

حلقۀکندوکاودرکلاس درس، دست کم باعث تردیـددرباورهایی میشـود کـه بـی چـون وچراپذیرفتـه شـده انـد، نکتۀدیگراینکه برنامۀفلسفه برای کودکان راه کاهش خشونت وخشم درنوجوانـان راتعلـیم وتلقـین بـدیِ خشـمِ ناسالم وخشونت نابه جادرایشان نمیداند، بلکه پیشنهاد میکند باتأملی پایداردرباب ارزشهایی چون صلح ودوسـتی ودرمقابلش، خشم وتنفر، به صورت آزاد وبادرنظرگرفتن همۀدیـدگاههاوواقعیات بیندیشـیم وبحـث کنـیم. پـیش فرض این برنامه این است که بحث وتأملی که درفضای اعتماد متقابل وصـمیمیت وانصـاف شـکل بگیـردبیش ازهرنظـام دیگـری مسـئولیت وهـوش اخلاقـی کودکـان راپـرورش میدهـد؛ بـیش ازهرنظـامی کـه صـرفاًبچه هاراباقواعدآشناوتأکیدمیکندکه بایدتکلیفشان را انجام دهند. کودکان ونوجوانان درحلقه کندو کاوباسؤالاتی مواجه میشوندکه نشان دهندۀابعادپیچیده ترواقعی تربـدی وخـوبی اسـت.بنابراین، بچـه هاناگریزبـه کندوکاوبیشـتری وادارمیشوند. دانش آموزان برای چنین کاری مجبورند ازتجارب پیشین خود بهره ببرند؛لذاموضوع تحقیق دراینجا، یعنی خشم، تنفر ودعوارابرمی گزینند ونه فقط دریک حلقه وبه صورت گروهی دربارۀ آن بحث میکنند، بلکه بـه صورت شخصی نیزباآن درگیرمیشوند. نکته دیگر این که مشارکت دانش آموزان درحلقه کندوکاودربرنامۀفلسـفه برای کودکان، به پرورش برخی مهارتهامنجرمیشود.

نتیجه گیری و پیشنهاد

با توجه به یافته های محقق دراین پژوهش سعی کردیم باتحلیل مؤلفه های پدیدۀخشم وتشریح برنامـۀ فلسـفه برای کودکان ونوجوانان نشان دهیم کـه اجـرای ایـن برنامـه، باتقویـت مهارتهـای فکـری ورفتـاری کودکـان ونوجوانان،می تواندگفت وگورابه جای خشونت بنشاند.این برنامه، نه تنهابه کودکان کمـک میکندتارفتارخشـونت

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOI: 10.52547/erj.5.36.92]

آمیز خود را کنار بگذارند، بلکه به آنهاکمک میکنـددرمقابل موقعیتهـای خشـونت آمیزعقـب ننشـینندوباابزارهای فکری وزبانی ای که دردست دارند، درمقابل آن ایستادگی ومقاومت کنند.در پژوهش حاضر ازروش حلقۀکندوکاو فلسفی درکلاس های درس به شیوۀلیپمنی درمیان نوجوانان ایرانی استفاده شد.حلقۀکندوکاو، قلب ورمزموفقیت برنامۀفلسفه برای کودکان است.کندوکاوذاتاًاکتشافی، اجتمـاعی ومشـارکتی اسـت ومنجربـه خودانتقـادی وخـود اصلاحی میشود.کودکان درفرایند کندوکاو جمعی بـه تـدریج بامهارتهـای گفـت وگـوکردن آشـنامی شـوندومی آموزندکه با احترام وتوجـه بـه یکـدیگرگوش دهنـد، ایـده هایشـان رادر کنـار یکـدیگر قـرار دهنـدوآنهاراکامل ترکنند،دیگری رابه نقدبکشندتابرای عقایدوایده های تأییدنشده وبی پشتوانه اشان استدلال های منطقی فـراهم کنند،تحمل دیدگاه های مخالف راداشته باشندوهنگامی کـه نظرشـان بانقـدی مواجـه شـد، ناراحـت وعصـبانی نشوند.فلذا با توجه به نتایج بدست آمده از پژوهش حاضر و سایر پژوهشهای انجـام شـده در زمینـه اثـر بخشـی برنامه فلسفه برای کودکان که اعتبار و اعتماد پذیری این برنامه را در کنترل خشـم مـورد تاییـد قـرار داده انـد، پیشنهاد می شود:

۱- برنامه آموزش مدیریت خشم به عنوان بخش اصلی برنامۀ آموزش عمـو مـی و فرهنـگ سـازی در زمینـۀ مدیریت خشم که می تواند تصورات قالبی، نظام نمادین و رفتار افراد جامعه را در راستای بهزیستی و همزیستی مسالم تآمیز تغییر دهد،مورد پذیرش قرار گیرد.

۲- روشن کردن اذهان عمومی و تسهیل عوامل بازدارندۀ خشونت در میان افراد کـم سـن وسال،توسـط برنامـه ریزان تعلیم و تربیت ، مشاوران و روانشناسان، انجام گیرد.

۳- مطالعات قابل سنجش وکاربردی وهمچنین شناسایی برنامه هایی که به طور مؤثر از رفتارهای خشونت بـار در میان کودکان و نوجوانان و همچنین عوامل زمینه ساز مثل پرخاشگری پیشگیری میکنند توسط برنامه ریزان تعلیم و تربیت ،مشاوران و روانشناسان، انجام گیرد.

۴- دانش آموزان در مباحث جمعی فلسفی، درباره مفاهیم مرتبط با زورگویی و اعمال خشونت،مانند آنچه کـه در برنامه فلسفه برای کودکان انجام می گیرد،به جهت رسیدن به خود اصلاحی در ارتباط با دیدگاههای خویش و یا دیگران، شرکت داده شوند.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOI: 10.52547/erj.5.36.92]

۵- آموزش و افزایش جرات ورزی، خودکارآمدی ،خودآرام سازی و خویشتنداری، توسط مربیان برنامه فلسفه برای کودک در مدارس با استفاده از فعالیتهای پرورشی ، به جهت کسب مهارت اجتماعی موثر در روابط با دیگران، انجام گیرد.

۶- برنامه آموزش فلسفه برای کودکان در فعالیتهای پروشی به جهت پیامدهای سود آور آن، نظیر:کسب مهارتهای منطقی عزت نفس در روابط با اعضای خانواده و اجتماع و دستیابی به پیشرفتهای تحصیلی،انتخاب شود.

۷- برنامه آموزش فلسفه برای کودکان در فعالیتهای پرورشی، به جهت بررسی و شناخت روشهای آشکار و پنهان زورگویی و استفاده از این برنامه به منظور رعایت شرایطی نظیر احترام دو طرفه، انصاف ومعرفت ،در دانش آموزان، انتخاب شود.

منابع

جهانی، جعفر ؛*بررسی تاثیرات برنامه ی آموزش فلسفه به کودکان در رشد منش های اخلاقی دانش آموزان*؛مجله : مطالعات برنامه درسی ؛ شماره ۷ علمی-پژوهشی ۲۴ ؛ زمستان ۱۳۸۶

خدایاری فرد، محمد، *استانداردسازی سیاه ابزار خشم-صفت حالت ۲ اسپیلبرگربرای دانشجویان ایرانی*، مقاله پژوهشی توانبخشی،دوره یازدهم،شماره اول ، شماره مسلسل ۴۱، بهار ۱۳۸۹

رستمی، کاوه، *برنامهٔ فلسفه برای بررسی تأثیر روش اجتماع پژوهشی بر خلاقیت کودکان ، تفکر و کودک*، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی ۱۷ —سال سوم، شمارهٔ دوم، پاییز و زمستان ۱۳۹۱

شکوهی یکتا، محسن، *اثر بخشی آموزش مدیریت خشم بر ابراز و مهارخشم والدین*، روانشناسی تحولی- روانشناسان ایرانی- سال هفتم شماره ۲۶زمستان ۱۳۸۹

فیلیپ کم، *داستان های فکری ۲: کندوکاوهای فلسفی برای کودکان با ۸۹ فعالیت برای دوره های ابتدایی و راهنمایی*؛ترجمه فرزانه شهرتاش؛مژگان رشتچی؛ ناشر : شهرتاش ۱۳۸۶

مرعشی سیدمنصور ،*بررسی تأثیر روش اجتماع پژوهشی بر پرورش مهارت های استدلال در دانش آموزان دختر پایه ی سوم راهنمایی* فصلنامه مطالعات برنامه درسی سال دوم -شماره ۷ -زمستان ۱۳۸۶

مزیدی، محمد ؛*آسیب شناسی فعالیت های پرورشی و امور تربیتی از دیدگاه مربیان پرورشی مقاطع مختلف تحصیلی* ؛، اسلام و پژوهش های تربیتی ؛،سال پنجم- شماره ۹ 22 ؛ بهار و تابستان ۱۳۹۲

مرادی ؛ اسدالله ؛*تحول آموزش و پرورش و نگاهی به سه مسأله*؛پژوهشگاه علوم انسانی(فبک) ؛کد مطلب ۲۳۸۲۶۱؛ ۱۳۸۹

ملکی، صدیقه، ۱۳۸۵، *بررسی تأثیر آموزش گروهی مهارت کنترل خشم بر پرخاشگری نوجوانان راهنمایی منطقه ۲* کرج، پایان نامه کارشناسی ارشد مدیریت خدمات پرستاری .تهران .دانشگاه تربیت مدرس. فصلنامه روانشناسی کاربردی سال۳، شماره، ۴ ،۱۲ ،زمستان ۱۳۸۸

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOI: 10.52547/erj.5.36.92]

مهرمحمدی، محمود ، *جامعهٔ دانایی محور و نظریهٔ تعلیم و تربیت سؤال محور* ،در جمعی از مؤلفان علوم تربیتی، تهران، انتشارات سمت.۱۳۸۴

نادری عزت الله – سیف نراقی مریم، *روش های تحقیق و چگونگی ارزشیابی آن در علوم انسانی(با تاکید بر علوم تربیتی)* نشر : ارسباران ۱۳۹۳

ناجی ،سعید،*آموزش تفکر به کودکان راهی برای دستیابی به صلح جهانی تفکر و کودک*، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، سال اول، شمارهٔ دوم، پاییز و زمستان۱۳۸۹

نویدی، احد، مجله روانپزشکی و روانشناسی بالینی ایران، سال چهاردهم، شماره۴، زمستان۱۳۸۷

هدایتی مهرنوش، *فلسفه برای کودکان وکنترل پرخاشگری، تفکر و کودک*،پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی - سال دوم، شمارهٔ اول، بهار و تابستان ۱۳۹۰

Dahlen، E. R.، Deffenbacher، J. L. (2000). *A partial component and analysis of Beck's cognitive therapy for the treatment of general anger. J. Cogn Psychother*، 14، 77-95

Fisher، R. (1999*): First stories for thinking*، Oxford: Nash Pollock

Lipman، M. and sharp، A.M. and oscanyan، F.S. (1980): *philosophical inquiry: instructional Manual to Accompany Harry*. Secound Edition.Montelair، N.J.: (IAPC).

Lipman، Matthew 1992،*Educating for Violence Reduction and Peace*

Lipman، Matthew 2003،*Thinking in Education. New York: Cambridge University Press Interactive Behavior"*، Thinking skills and Creativity، Vol.

Matthew، Lipman، 2003، *Thinking In Education، second edition*، Cambridge University Press.

ToppingK. J. & S. Trikey 2007: *Development"، ThePhilosophical Community Inquiry Approach، Detseling Enterprises Impact of Philosophical Enquiry on School Student's*

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOI: 10.52547/erj.5.36.92]

Reliability Level of Teaching Philosophy (P4c) and Anger Expression among First Grade Students in Tehran Public High Schools

Maryam Jenabzadeh[1], Fahimeh Ansarian[2], Ezzatollah Naderi[3]

Abstract

The aim of this study is to investigate the level of reliability of philosophy education oin influencing anger (verbal and physical) control in Tehran public High school of the 14th discrict of Tehran. This study is an applied research project that was conducted with quasi-experimental method and preliminary and final test with a control group without randomly selection. The study sample contains all high school male students of the 14th district of Tehran enrolled in the academic year of 2014-2015.The sample size of the study was 60 students comprising of two groups of 30experimental and 30 contro projects. After running the Philosophy for Children program, in order to assess students' strategies to control their anger، the researcher used the State-Trait Anger Expression Inventory- 2 Spielberger (STAXI-2) hypothesis. The analysis of covariance ANCOVA, was employed for hypothesis testing, and by using SPSS software, the validity and reliability of the philosophy program for the two sets of student hypotheses were confirmed.

Keywords: Philosophy for children; Anger; Activities education

1. PhD candidate, Islamic Azad University, Science and Research Branch, Tehran
2. Azad university, Tehran Markaz, corresponding author, f.ansarian110@yahoo.com
3. Islamic Azad University, Science and Research Branch, Tehran

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOI: 10.52547/erj.5.36.92]